

Lezers reageren

De taak van de accountant en zijn verantwoordelijkheid voor een juiste vervulling daarvan

Prof. Drs. R. Burgert

Het artikel van Prof. Dr. A.J. Bindenga onder de titel "De accountant en zijn verantwoordelijkheid" in MAB van april 1994 verlokt mij tot het maken van enkele, de accounting standards rakende, opmerkingen.

1 Ik ga daarbij eerst uit van Bindenga's stelling 'dat het de verantwoordelijkheid van de accountant is om tegemoet te komen aan wenselijkheden die in het financieel-economisch verkeer leven', (p. 159 links).

Nu komt het mij voor dat men – niet alleen ten aanzien van accountants maar in het algemeen en dus bijvoorbeeld ook ten aanzien van ministers, officieren van justitie en commissarissen van politie – niet zinvol over de verantwoordelijkheid van wie dan ook kan spreken zonder in het oog te houden welke taak vervuld moet worden. De inhoud van iemands taak moet voorop staan; iemands verantwoordelijkheid houdt eigenlijk niet meer in dan dat hij gehouden is deze taak adequaat te vervullen. Eén van de oorzaken voor de 'verwachtingskloof' is dan ook dat velen die deel uitmaken van het financieel economisch verkeer geen goede voorstelling hebben van de inhoud en de grenzen van de taak van de accountant.

Eén van de onjuiste voorstellingen overschat de invloed die de accountant kan uitoefenen op de informatie die bepaalde rechtsperso-

nen door middel van de jaarrekening aan de buitenwereld moeten verschaffen. Ondanks de wettelijke voorschriften daaromtrent, de lay-out van jaarverslagen en jaarrekeningen en de ondertekening daarvan door bestuurders denken velen dat deze informatie door de accountant wordt verschaft. Zolang een beter middel tot bestrijding van dit misverstand ontbreekt komt het mij niet nutteloos voor bij de jaarrekening uitdrukkelijk te (doen) vermelden dat het de taak van het bestuur van de rechtspersoon is haar op te stellen.

Het afleggen van rekening en verantwoording en het gelijktijdig verschaffen van informatie aan een ruime kring van belanghebbenden en geïnteresseerden geschiedt – zoals bekend is – in een spanningsveld waarin de accountant als vertrouwensman van beide (groepen van) partijen moet waarborgen dat met hun beider belangen zo goed mogelijk rekening wordt gehouden. Waar de optimale bevrediging van deze tegengestelde belangen precies ligt is niet eenvoudig te bepalen. Daarom is voor vele concrete situaties een persoonlijk oordeel niet te vermijden. Het gebied waarop dit oordeel niet te omzeilen is, is in de loop der jaren belangrijk verkleind door de totstand-

Drs. R. Burgert is emeritus-hoogleraar bedrijfs-economie en accountancy aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

koming van de accounting standards. Mits door een voldoende gezaghebbend orgaan opgesteld, vinden alle partijen daarin bescherming van hun belangen. Gegeven deze met veel moeite gegroeide procedure gaat het waarschijnlijk te ver te zeggen dat het de verantwoordelijkheid (liever: de taak) van de accountant is om tegemoet te komen aan wenselijkheden die in het financieel economisch verkeer leven. (p. 159 links). Eerder dan hem komt het 'standards setting process' het voor-touw toe.

2 De veel besproken 'inherente tekortkomingen' van de jaarrekening alsmede de subjectieve keuzes en schattingen die – ondanks de accounting standards – met haar opstelling gemoeid zijn, zijn oorzaak dat de goedkeurende accountantsverklaring in zijn huidige (korte) redactie moeilijk 'ondubbelzinnig waar' genoemd kan worden. Haar waarheid zou gediend zijn geweest wanneer de accountants bereid zouden zijn geweest haar te clausuleren. Tot een controle-technische clausulering waren zij merkwaardiger wijze wel bereid. De wetgever heeft de behoefte aan bedrijfseconomische clausulering beter begrepen toen hij het vereiste inzicht in liquiditeit en solvabiliteit beperkte door toevoeging van de clausule: 'voor zover de aard van de jaarrekening dat toelaat' (art. 362 eerste lid Boek 2 BW). De wetgever had nog beter werk geleverd wanneer deze woorden ook betrekking zouden hebben gehad op het vereiste inzicht in vermogen en resultaat. Voor zover het de 'inherente tekortkomingen' betreft lijkt die ruimere clausulering voldoende. Ten aanzien van de subjectieve keuzes lijkt een verder strekkende clausulering niet overbodig. Zij kan de vorm krijgen van een verwijzing naar de accounting standards, die immers de aanbevolen werkwijzen en de mate van disclosure weergeven, terwijl in de toelichting onder het hoofd 'Grondslagen voor de opstelling van de jaarrekening' de gemaakte keuzes kunnen worden gemotiveerd. De subjectieve schattingen raken vermoedelijk vooral de jaarlijkse afschrijvingen en de dotaties aan voorzieningen. Het inzicht dat

de jaarrekening biedt zou – afgezien van punt 7 hierna – verhelderd worden door afzonderlijke vermelding van deze lasten aan de voet van de winst- en verliesrekening in mindering op een bedrag aan bruto winst dat vrij sterk gerelateerd is aan feitelijke geldontvangsten en gelduitgaven en verwant is aan het begrip quasi-rent. Daarnaast zouden de dotaties aan de voorzieningen gespecificeerd, toegelicht en en gemotiveerd moeten worden. Voorts zou in aansluiting op de gebruikelijke specificaties van de mutaties in de geaccumuleerde afschrijvingen en de reserves op dezelfde wijze de mutaties in de stand der voorzieningen gespecificeerd moeten worden.

3 Deze maatregelen zullen er waarschijnlijk niet toe leiden dat 'de lezer' voortaan zal weten wat een getrouw beeld inhoudt, noch dat 'ieder' bekend zal zijn met de verschillende methoden om vermogen en resultaat te bepalen (Bindenga's vragen 1 en 2, blz. 159 links). Wil men dat nastreven dan lijkt een beknopte en heldere uiteenzetting van de aard van de jaarrekening de enig denkbare maatregel; deze uiteenzetting ware op te nemen in een inleiding op de accounting standards en te herhalen in elk jaarverslag. Voor veel optimisme lijkt echter geen plaats zolang het voorkomt dat zelfs professionele gebruikers van jaarrekeninginformatie denken, dat het eigen vermogen volgens de balans gelijk is aan de algebraïsche som van de 'cash equivalents' van de activa, schulden en voorzieningen en/of aan de waarde van alle aandelen.

4 Wij moeten er in dit verband wel voor waken de jaarrekening al te zeer als een gebrekkig instrument af te schilderen. Zij is het logisch eindprodukt van het stelsel van dubbel boekhouden, dat de eeuwen – zelfs de tweede helft van de twintigste eeuw – heeft getrotseerd. Wij zullen vermoedelijk nooit aan haar ontkomen en misschien is dat maar goed ook. Men kan zich nauwelijks voorstellen wat er allemaal mogelijk zou worden als het proces van het afleggen van rekening en verantwoording en het verschaffen van bedrijfseconomische in-

formatie bevrijd zou worden van de rigide rekenkundige beslotenheid van het dubbel boekhouden.

5 Bindenga's derde vraag: wat betekent 'en ook overigens' is, denk ik, snel beantwoord: niets. Het is naar mijn idee een uitvloeisel van enig obstinaat gedrag tegen de wetgever die de euvele moed heeft gehad de vertrouwensmannen van het maatschappelijk verkeer nogal gedetailleerde toetsingscriteria op te leggen en over de nalevering daarvan te laten rapporteren; aldus zou de wetgever de indruk gewekt hebben dat de tot dan toe geldende toetsingscriteria ontoereikend waren. Hoe dan ook, dit laatste bleek gezichtsbedrog, want de praktijk heeft geleerd dat het gelijktijdig voldoen aan de oude criteria en aan de nieuwe wettelijke criteria nauwelijks problemen heeft opgeleverd. De woordjes 'en overigens', die nodeloos denigrerend voor de wettelijke voorschriften klinken, hebben geen logische functie en kunnen dus weg.

6 In het bovenstaande is ook al een reactie besloten op Bindenga's vierde vraag of 'toepassing van de wettelijke bepalingen wel eens niet zou kunnen leiden tot een getrouw beeld'. Naar die vraag zou empirisch onderzoek ingesteld kunnen worden. Ik herinner mij echter een proefonderzoek waarbij aan een aantal controlerende accountants gevraagd werd op anonieme wijze gevallen te melden waarin Nederlandse wettelijke voorschriften een belemmering vormden voor het geven van een getrouw beeld. Er werden 'gevallen' gemeld, maar deze bleken bijna alle betrekking te hebben op niet in de wet geregelde kwesties en de overige konden binnen het wettelijk kader een oplossing vinden. Van uitbreiding van het onderzoek is toen afgezien. Sindsdien zijn de tijden veranderd en wellicht is dit onderzoek thans wel nuttig. Verder zou ook wetenschappelijk onderzoek kunnen bijdragen aan opheffing van de door Bindenga gesignaleerde mogelijkheden tot het kiezen van verschillende werkwijzen (blz. 160 rechts), als daarop tenminste voldoende stringente accounting

standards zouden volgen. Daarbij blijft dan nog de mogelijkheid dat de accounting standards in de praktijk geen of onjuiste toepassing vinden, waarmee men in de U.S.A. ruime ervaring heeft. Voor ons land zou men kunnen denken dat zowel de bestaande accounting standards als de wet goed nageleefd worden. Immers, noch bij de Tuchtrechtspraak noch bij de Ondernemingskamer zijn de laatste jaren zaken aan de orde geweest omtrent een jaarrekening van een wat grotere open onderneming, die volgens de eisende partij niet aan de te stellen eisen voldeed. Is dit een gevolg van inertie of kwijten de Nederlandse ondernemingen en accountants zich toch wel op bevredigende wijze van hun (publieke) taak?

7 Een laatste suggestie voor onderzoek betreft de jaarrekening van de onderneming met onvoldoende of ontbrekende rentabiliteit, waardoor gevreesd moet worden voor haar voortbestaan. Dan moet de waardering van de vaste activa op basis van verkrijgingsprijs (of vervangingsprijs) al gauw plaatsmaken voor waardering tegen lagere bedrijfswaarde om nog van een getrouw beeld te kunnen spreken. Er ontstaat dan de neiging deze overgang om bekende redenen uit te stellen (de 'self fulfilling prophecy', de tegenstelling tussen het belang van de voor het voortbestaan vechtende ondernemer en het belang van de andere partijen, zowel bij het voortbestaan als bij het weten). De accountant zit daartussenin. Is hij te zeer geneigd het belang bij het voortbestaan hoog aan te slaan en het afzien van lagere waardering te aanvaarden, dan loopt hij het risico dat hem achteraf terecht het verwijt kan treffen: 'de accountant stond erbij en keek ernaar' (Bindenga, blz. 161 rechts). Een beslissingsmoment als het onderhavige is ongetwijfeld één van de moeilijkste en één van de belangrijkste in een accountantsleven. Elders heb ik betoogd dat de 'goedkeurende verklaring met een verplicht toelichtende paragraaf ingeval van ernstige onzekerheid omtrent de continuïteit' een te gemakkelijke vluchtweg oplevert, die leidt tot het billijken van het achterwege blijven van de lagere waardering te-

gen bedrijfswaarde.¹ Ook dit probleem vraagt om diepgaand empirisch onderzoek. De bestudering van enkele bekende Nederlandse 'cases' dringt zich op. Daarbij zou ook betrokken moeten worden de waardering naar bedrijfswaarde van de 'human resource' met de boekwaarde gelijk nihil. Zou deze lagere waardering de vorm moeten krijgen van een voorziening voor afvloeiingskosten? Is de hoogte van de arbeidskosten zo dominant geworden dat de waardedaling van de vaste activa een 'quantité négligeable' is geworden?

Hopelijk draagt deze reactie ertoe bij dat Bindenga's 'cri de coeur' niet stilletjes in de verte uitsterft.

Noot

1 De jaarrekening van ondernemingen, commentaar op art. 393, pagina III-18.